

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

А.П. СТЕФАНЕНКО–ШУПИК,
аспірант, Донецький національний технічний університет МОН України,
О.В. ГРЕБЕНЮК,

аспірант, Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України

Актуалізація інноваційного потенціалу виробничо-економічних систем методами функціонально- й ціннісно орієнтованого управління

Обґрунтовано необхідність розроблення об'єктивних методичних підходів до оцінювання й прогнозування рівня освоєності й можливостей розвитку інтелектуального та інноваційного потенціалу. Розроблено загальну систему управління інноваційним розвитком промислового підприємства. Досліджено сутність та зміст основних компонентів концептуальної моделі системи підготовки кадрів для вітчизняної промисловості. Запропоновані етапи вдосконалення системи професійного навчання та перепідготовки кадрів.

Обоснована необходимость разработки объективных методических подходов к оценке и прогнозированию уровня освоённости и возможностей развития интеллектуального и инновационного потенциала. Разработана общая система управления инновационным развитием промышленного предприятия. Исследованы сущность и содержание основных компонентов концептуальной модели системы подготовки кадров для отечественной промышленности. Предложены этапы совершенствования системы профессионального обучения и переподготовки кадров.

Постановка проблеми. Слід зауважити, що перехід економіки України на траєкторію сталого розвитку до рівня сучасної демократичної держави з ринковою економікою тісно

пов'язаний із підвищенням конкурентоспроможності національного промислового виробництва. Проте ця проблема не може бути ані знівельованою, ані автоматично вирішеною жодною державою, в тому числі й Україною, без впровадження у практику господарювання моделей інноваційного розвитку, що були б специфічними для кожного підприємства. Тому забезпечення результативності системи управління інноваційним та інформаційним потенціалами стає одним із найскладніших завдань сучасного державотворення в контексті розроблення та реалізації промислової політики.

Оптимального варіанту щодо його реалізації можна досягти лише в разі:

1) глибокого дослідження процесів щодо забезпечення високих темпів інноваційного зростання при оновленні основних виробничих засобів;

2) оптимізації існуючої системи підготовки, добору та підвищення кваліфікації персоналу для формування й нагромадження трудового потенціалу, а також раціонального його використання;

3) розроблення методів і методик моделювання та прогнозування розвитку виробничо-економічних систем на базі всебічного розширення, поглиблення та інтенсифікації процесу вироблення, нагромадження, трансформації, трансляції, по-

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

ширення і практичного використання досвіду і знань – головної рушійної сили розвитку людства та сучасному етапі історії;

4) ініціювання конвергентних (подолання контрастності розвитку) тенденцій до зближення за основними показниками підприємств, що функціонують в межах певного виду економічної діяльності та усунення дивергентних (зростання контрастності) рухів до посилення нерівномірності розвитку окремих комплексів, об'єднань чи виробництв шляхом запровадження дієвих технологій мотивування інноваційного розвитку;

5) наукового осмислення об'єктивних економічних явищ, що зумовлюють необхідність провадження системної реструктуризації промислового виробництва та розроблення адекватних реальним соціально-економічним процесам технологій стратегічного управління інтелектуальним капіталом.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженню вищевказаних проблем в останні десятиліття як в Україні, так і в країнах СНД надається все більшої уваги, причому у різних ракурсах. Зазначеним питання присвячені розробки О.М. Алімова, О. Амоші, В. Гейця, Л. Губерського, Г. Назарової, А. Уймова, І. Каленюк та багатьох інших дослідників (це представлено у наукових роботах [1–5]). Проте, віддаючи належне результатам попередніх досліджень, все ж зазначимо, що системне з'ясування й осмислення цієї багатоаспектної проблеми для національного промислового виробництва перебуває лише на початковому етапі.

Метою статті є розроблення та обґрунтування процедур актуалізації інноваційного потенціалу виробничо-економічних систем за використання адаптивних технологій функціонально- й ціннісно орієнтованого управління їхнім розвитком, формалізацію яких, на думку авторів, слід здійснювати на засадах реалізації концепції інтегрованого мотивування. Остання саме передбачає спрямування сукупності заходів на поліпшення кінцевих результатів фінансово-господарської діяльності підприємств, забезпечення соціальної справедливості та екологічної рівноваги.

Виклад основного матеріалу. З огляду на зазначене накопичення інноваційних чинників впливу на цілеорієнтований розвиток виробничо-економічних систем, а також на еволюцію сучасних відносин між різними рівнями управління дозволяє констатувати: нарізла нагальна необхідність генерування якісних ознак постіндустріальної економіки як принципово нового рівня системного утворення для забезпечення сталого розвитку в межах збалансованої макроструктури: екологія – економіка – соціум.

Проте така складна конструкція, не відкидаючи повністю індустріальних методів і технологій, виводить поставлені у дослідженні завдання у підпорядковане становище відносно процесів формування, генерування, трансферу, розповсюдження і використання інтелектуальних ресурсів. Глибинні наслідки такого повороту до формування дієвого механізму мотивування інноваційного розвитку підприємств більш ніж очевидні:

- 1) зміниться виробничий базис українського суспільства;
- 2) оновляться принципи його конструювання;

3) матеріально-речові елементи рефлексії внутрішнього середовища промислового виробництва доповняться потенціальними можливостями пристосування економічно активного населення до соціально-економічної реальності.

Відтак, як зазначалося вище, якісне оновлення промислового виробництва полягає чималою мірою саме у висуванні на перший план мотиваційної інтенсифікації сукупності граничних ресурсних, сировинних, науково-технічних і технологічних можливостей промислового виробництва з метою гармонізації та досягнення цільових орієнтирів розвитку. Цілком закономірним підсумком концептуальних підходів до осмислення та реалізації процесів із забезпечення системної еволюції потенціалів системно-універсального функціонування (до яких належать потенціали: організаційний, трудовий, інформаційний, інтелектуальний тощо) стає необхідність розроблення об'єктивних методичних підходів до оцінювання і прогнозування рівня освоєності й можливостей розвитку інтелектуального та інноваційного потенціалу кожного підприємства.

Визнаємо, що це, перш за все, вимагає на даний час запровадження процедур із експрес-реагування та корегування навчальних програм підготовки фахівців різних сфер як управління промисловістю, так і провадження виробничо-господарської та техніко-технологічної, екологоекономічної чи соціально-економічної діяльності. Цей пріоритет зумовлює потребу у розробці алгоритмів формування організаційного механізму вдосконалення системи підготовки кадрів для національного промислового комплексу.

При цьому доцільним є опрацювання нової сукупності елементів, важелів, інструментів та методів організаційно-управлінського характеру, що спрямовували організаційно-управлінські дії на формування такої системи отримання професійних знань та інформації фахівцями, яка б уможливила:

- а) нарощення темпів нагромадження усієї сукупності потенціалів системно-універсального спрямування;
- б) відновлення конкурентних позицій промислових підприємств на зовнішньому і внутрішньому ринках;
- в) задоволення потреб вітчизняних споживачів у якісній високотехнологічній продукції.

Проте ми спостерігаємо: а) погіршення ситуації у науково-технічній сфері виробництв, яке протягом останніх років відбувалося більш високими темпами порівняно із загальними кризовими процесами. При цьому кількість розробок по створенню нових видів техніки, високотехнологічної продукції (ВТГ) і технологій у виробництві зменшилося за 1991–2009 роки у 4,3 раза, а використання об'єктів інтелектуальної власності – у 4,7 раза. Це сталося внаслідок знищення наукового потенціалу (зменшилася їхня кількість за 1990–2009 роки у 5,5 раза, а кількість винахідників – у 13 разів).

Тому при удосконаленні стратегічної моделі регенерації суспільно-правових і організаційно-економічних відносин у сфері оцінювання рівня освоєння і нарощення як інтелектуального, так і інноваційного потенціалів та при визначенні

сутності і змісту механізмів активізації інноваційних процесів слід враховувати: ступінь креативності нововведень, можливість та адаптивність при їх запровадженні, структуру, тенденції і ємність ринку новацій та їх конкурентоспроможність, ефективність інноваційних витрат, наявність професійних і кадрових працівників у науковій та науково-технічній сфері, а також адекватність існуючої системи підготовки та підвищення кваліфікації мотиваційним теоріям розвитку.

При цьому слід враховувати і те, що за даними довгострокового прогнозу чисельність населення в цілому в Україні та, що особливо насторожує, економічно активного, зокрема, продовжуватиме зменшуватися. А кількість осіб пенсійного віку залишатиметься практично незмінною (поступове збільшення економічно активного населення у генеруючому знання віці прогнозується лише починаючи з 2022 року). На даний час у промисловості працює лише 11,0% економічно активного населення (рис. 1). Тому скорочення фахівців при відсутності адекватної сучасним вимогам до реалізації соціально-економічних процесів освітньої системи з формування освіченої, творчої особистості, здатної сприйняти професійні знання та використовувати отримані навички і вміння, і призвели до зниження рентабельності виробництва, втрати їхньої конкурентоспроможності, а також різкого падіння інноваційної здатності промислових підприємств.

Опираючись на дані комплексної діагностики промислового виробництва, можна побудувати організаційну модель вдосконалення системи кадрової підготовки, деталізованої з урахуванням специфіки напрямів її проведення.

Пропонована до використання в системі посилення мотивації інноваційного розвитку промислових підприємств концептуальна модель подана авторами дослідження в алгоритмічному взаємозв'язку сімох ланок. Кожна з яких має певний набір завдань, структурованих у відповідності до виконання специфічних функцій спеціалістами у тій чи іншій

галузі промисловості, виробництві, підприємстві. У цій моделі поставлені акценти на забезпечення достатніх темпів сталого розвитку – із підвищенням рівня екологічної безпеки, соціальної справедливості та промислового зростання (в силу того, що окремі галузі вітчизняної промисловості здійснюють надзвичайно велике техногенне навантаження на зовнішнє середовище). Проте реалізація зазначеної концепції є неможливою у разі нерозробленості загальної системи управління інноваційним розвитком промислового підприємства – її автори представили на рис. 2.

Зауважимо, що етапи формування та провадження цієї системи управління передбачають поступову реалізацію п'ятнадцяти ланок, за якими можливим стає розроблення об'єктивної системи показників-індикаторів інноваційного розвитку та удосконалення прогнозно-аналітичних процедур для: а) визначення імовірнісних параметрів наявного стратегічного потенціалу; б) окреслення конститутивно-ключових компонент – найвагоміших регресорів впливу на інноваційний розвиток; в) з'ясування сутності та змісту мотиваційних заходів; г) побудови загальної траєкторії розвитку підприємства; д) опрацювання стратегії інноваційного розвитку в умовах ресурсних обмежень.

Проте звернемося до розроблення сутності та змісту основних компонентів концептуальної моделі системи підготовки кадрів для вітчизняної промисловості в контексті посилення мотивації інноваційного розвитку підприємств. У відповідності до використання принципів функціонально-ціннісно орієнтованого управління автори пропонують провадження сімох етапів. А саме тих, що наведено нижче.

1 етап. Формулювання стратегічної цілі та концепції освітньої діяльності для підготовки фахівців і професіоналів для промисловості.

Виходячи з перспектив розвитку національної промисловості систематизуються цілі (підвищити конкурентоспро-

Рисунок 1. Розподіл економічно активного населення у генеруючому знання віці за видами діяльності у 2009 році

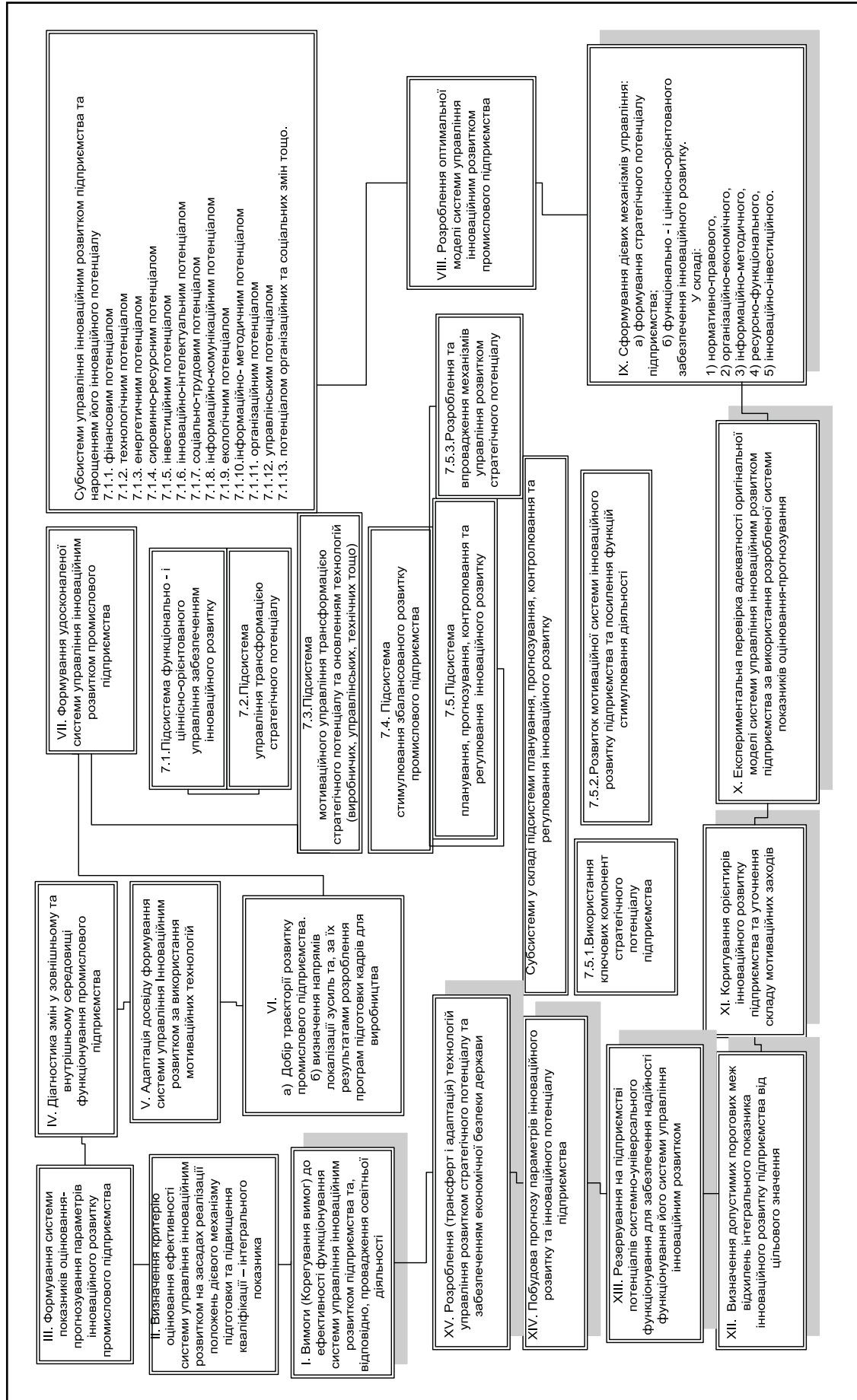

Рисунок 2. Етапи розроблення та запровадження системи управління інноваційним розвитком підприємства

можність продукції, досягнути стандартів ЄС якості промислової продукції, забезпечити високий рівень екологічної безпеки виробництва, вдосконалити систему управління процесами реструктуризації промисловості тощо) та формується концепція освітньої діяльності за певним напрямом підготовки фахівців. При цьому визначені цілі підготовки та підвищення кваліфікації можуть бути стратегічними (довгостроковими, перспективними), поточними (короткостроковими), оперативними.

2 етап. Аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування промислового комплексу, діагностика системи управління та фінансовий аналіз, оцінка стратегічного потенціалу промисловості.

Головними результатами управлінської експрес-діагностики системи управління реальним сектором економіки є показники фінансово-економічного аналізу та організаційного аналізу на мікро- та на макрорівнях. Чітке визначення стратегічних можливостей, ризиків та загроз забезпечує вибір певної стратегії інноваційного розвитку. А відтак, зумовлює необхідність корегування змісту програмних документів спеціалізації в межах певних напрямів підготовки спеціалістів. Аналіз реальної системи управління інноваційним розвитком у цілому та інноваційним потенціалом підприємства зокрема має бути всебічним, сконцентрованим як на внутрішніх, так і на зовнішніх аспектах економічної діяльності в цілому, так і на всіх складових стратегічного потенціалу (див. на рис. 2 – етап 7, а у його межах під етап 7.1).

Зауважимо, що для підготовки та підвищення кваліфікації фахівців, наприклад, за напрямом О502 «Менеджмент», зокрема, доцільною є спеціалізації «Екологічний менеджмент», «Соціальний менеджмент» тощо. Тому для розроблення деталізованих програм і змісту дисциплін обов'язковим є: розроблення та запровадження курсів із техніко-економічного прогнозування як економічних показників і техніко-економічних, так і рівня шкідливості виробництв в тій галузі, за якою здійснюється підготовка. Оскільки необхідно спрямовувати навчальний процес на формування здатностей у спеціалістів реалізовувати інноваційні заходи, а також створювати умови для проведення систематичного моніторингу екологічних показників-індикаторів по кожному підприємству, об'єднанню, кластеру чи промисловості в цілому (дані яких мають бути піддані гласності);

- надавати наукові обґрунтування режимів експлуатації промислових об'єктів з метою визначення кількості забруднення, яке може дозволити собі суспільство;

- інтерпретувати міру шкідливого впливу суб'єктів господарювання у абсолютних та відносних одиницях.

3 етап. Аналіз проблемного поля та визначення ключових проблем в системі підготовки кадрів даного напрямку і спеціалізації.

На даному етапі визначається коло проблемних питань у певній сфері економічної діяльності (наприклад, зародження глибокої екологічної кризи як наслідок господарської діяль-

ності; зменшення продуктивності та передчасної втрати основних фондів, природних і людських ресурсів; значні витрати енерго- та сировинних ресурсів), недостатності інформаційно-методичного забезпечення і встановлюються критерії оцінки рівня підготовки кадрів, корегуються навчальні програми та терміни підготовки фахівців певного освітньо-кваліфікаційного рівня.

Результатами даного етапу повинні стати висновки щодо імовірності вирішення поточних/майбутніх проблем інноваційного розвитку підприємства чи промисловості в цілому, а також проблематики формування й нарощення їхнього стратегічного потенціалу.

Так, наприклад, у навчальні плани підготовки фахівців з екологічного менеджменту необхідно внести дисципліни, що допомагали слухачам розробляти власні та використовувати вже апробовані управлінські методи, інструменти, моделі екологічного захисту, а також виконувати оцінку стану екологічної безпеки за мінімальною кількістю показників, проте використовувати найбільш вагомі регресори, а саме: швидкість зміни концентрації шкідливих речовин; швидкість нейтралізації викидів; швидкість зміни концентрації зусиль, направлених на усунення деструктивних впливів; швидкість природних втрат зусиль при нейтралізації шкідливих викидів; швидкість дії нейтралізації викидів на навколишні території; дієве відношення концентрації зусиль до концентрації забруднення; швидкість самооздоровлення навколишніх територій; швидкість руйнації екосистеми даними викидами; швидкість саморегенерації екосистеми регіону чи певної території.

4 етап. Визначення переліку нових дисциплін для вирішення проблеми зазначеного сектору економіки.

За результатами виконаних на етапах 2 та 3 дій проводиться ранжування пріоритетних сфер, визначення напрямів освітньої діяльності. Внаслідок обґрунтування ключових проблем інноваційного розвитку промислового виробництва вносяться корективи в навчальні плани, програми підготовки у вищих учбових закладах, шляхом введення відповідних розділів до дисциплін, закономірно поєднуючи в теоретичному та практичному плані у цілісну соціально-економічну систему проблеми промисловості, освіти і національної безпеки.

Наприклад, доповненням програм таких дисциплін як економічна безпека, технологічне й економічне прогнозування, техніка і теорія економічного аналізу спеціальними структурами, спецкурсами, лекційними модулями, а також вивченням адаптивної моделі екологічного захисту, системи менеджменту якості та технологічного й екологічного аудиту, які б розкривали специфіку певної сфери економічної діяльності. За використання зазначеного і досягнеться цілеспрямоване розповсюдження потрібної для соціально-економічного життя інформації, зросте якість освіти і підготовки кадрів для промисловості.

5 етап. Створення умов для застосування навичок і знань.

Необхідно створити умови на підприємствах для проведення оцінки застосування набутих знань слухачами у вирі-

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

шенні проблемних питань промисловості на основі різних критеріїв. Важливо, на наш погляд, зорієнтувати майбутніх фахівців на розроблення альтернативних варіантів інноваційного розвитку у відповідності до постановлених цілей при обґрунтуванні найбільш прийнятних управлінських та технологічних заходів (з огляду на наявні ресурси та їх співвідношення з майбутнім результатом у виробничих умовах).

Зокрема, при оцінці вартості зусиль, направлених на нейтралізацію викидів, та при врахуванні вартості збитків, нанесених оточуючим територіям певного підприємства спеціаліст має реалізувати навички по обчисленню вартості викинутих шкідливих речовин; вартості заходів, направлених на нейтралізацію шкідливих викидів; вартості заходів, направлених на підтримку екологічної безпеки в період відсутності викидів; вартості заходів по нейтралізації шкідливих речовин навколишніх територій; вартості самовідновлених екосистемою збитків; вартості збитків понесених безпосередньо при завданій шкоді.

6 етап. Моніторинг ефективного використання набутих навичок та вмій молодими фахівцями, підготовленими за новою навчальною програмою.

Дослідження суб'єктів господарювання та показників ефективності функціонування галузей з узагальненням даних стосовно структури освітнього рівня працівників управлінського сектору.

7 етап. Коригування навчально-методичних комплексів.

Коригування міністерством освіти навчально-методичних комплексів на основі результатів попереднього етапу та цілей, які визначалися в етапі 1, необхідно врахувати недоліки проведеної освітньої роботи та вдосконалити навчальні програми по предметах, вивчення яких може вплинути на досягнення бажаного результату.

Врахування зазначених підходів, виконання запропонованих дій забезпечить розроблення дієвого організаційного механізму вдосконалення системи підготовки кадрів промислового сектору та формування стратегічного напрямку реформування суспільства. Оскільки система освіти безпосередньо є засобом досягнення громадянами держави рівня самотворчої спільноти, здатної забезпечити ефективний розвиток економіки та її галузей, та механізмом протистояння глобальним викликам цивілізації.

Але, зазначимо, досягти визначених цілей можливо лише за однієї умови: якщо систематично і цілеспрямовано орієн-

тувати діяльність усього корпусу викладачів та інших освітніх працівників (керівників, методистів тощо) на належну результативність – підготовку сучасної якісної кінцевої продукції: конкретної, освіченої, творчої, морально і фізично здорової особистості. Тобто слід розглядати навчальну підготовку фахівців для промисловості одночасно як елемент соціальної, екологічної та загальноекономічної системи управління інноваційним розвитком.

Висновки

У підсумку зазначимо, що результати перетворень у світовій та національній економіці, можливості промислового зростання мають бути забезпечені загальнодоступними для практичного застосування методами визначення, оцінки та розв'язання кола проблем організаційно-управлінського характеру. А відтак, запропоновані етапи вдосконалення системи професійного навчання та перепідготовки кадрів мають бути впроваджені в цільових програмах освітньої діяльності вищих навчальних закладів по підготовці та підвищенні кваліфікації фахівців для промислового сектору національної економіки.

Література

1. Алимов О.М. Стратегічний потенціал – сукупні можливості національної економіки по досягненню цілей збалансованого розвитку [Текст] / Микитенко В.В., Алимов О.М. // Продуктивні сили України: Науково-теоретичний економічний журнал. К.: – РВПС НАН України, 2006. – №1. – С. 135–151.
2. Амоша А.И. Каноны рынка и законы экономики. Кн. 2. Процесс производства. [Текст] / А.И. Амоша, Иванов Е.Т. // Донецк: ІЗП НАН України, 1999. – 518 с.
3. Назарова Г.В. Функціонально-процесний підхід до організаційного проектування підприємства [Текст] / Назарова Г. В. // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. Вип. 7. – Тернопіль: Підручники і посібники. – 2003. – С. 211–219.
4. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь [Текст] / За заг. ред. В.М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.
5. Микитенко В.В. Стратегічний ресурс соціально-економічної трансформації промислового виробництва [Текст] // Микитенко В.В., Микитенко Д.О. / Міжнародний науково-технічний журнал. Бізнес навігатор, 2009. – Херсон: Ред-вид. центр МУБіП. – №1 (16). – С. 43–50.